

Stand van Zaken Zonder Personeel

Structurele karakterschets van zzp'ers:
resultaten meting I, voorjaar 2010, zzp-panel

drs. N.E. de Vries
drs. P.J.M. Vroonhof

Zoetermeer, september 2010

ISBN: 978-90-371-1016-6

Bestelnummer: A201007

Prijs: € 40,-

Dit onderzoek is mede gefinancierd door het programmaonderzoek MKB en Ondernemerschap (www.ondernemerschap.nl) en het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Voor alle informatie over MKB en Ondernemerschap: www.ondernemerschap.nl

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij EIM bv. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van EIM bv. EIM bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with EIM bv. Quoting numbers or text in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of EIM bv. EIM bv does not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding	9
2 Beschrijving panel	11
2.1 Definitie zzp'er	11
2.2 Waarom een panel?	11
2.3 Opzet	12
2.4 Responsverantwoording meting I	13
2.5 Kanttekeningen bij instrumenten en resultaten	16
3 Kenmerken van zzp'ers en hun onderneming	17
3.1 Kenmerken van de ondernemers zelf	17
3.2 Kenmerken van de ondernemingen	20
4 Bedrijfsvoering van zzp'ers	23
4.1 Inzet en omzet	23
4.2 Arbeidsomstandigheden (ARBO)	27
4.3 Denken aan de toekomst	28
5 Inkomensafhankelijkheid en -ondersteuning	31
5.1 Afhankelijkheid van de ondernemingswinst	31
5.2 Inkomensondersteuning	33
6 Samenwerking	37
Bijlagen	
I Totale respons	39
II Vragenlijst en routing	41

Samenvatting

Zzp'ers worden steeds belangrijker

Het aandeel zzp'ers is over de periode 2001-2009 toegenomen van 3 naar bijna 5% van de werkzame beroepsbevolking, terwijl dit voor het totale aandeel zelfstandigen constant is gebleven op 13%. Deze groei heeft implicaties voor de arbeidsmarkt en de arbeidsverhoudingen in Nederland. De positie van zzp'ers binnen allerlei stelsels (sociale zekerheid, belastingen, opleidingen, etc.) vormt onderwerp van onderzoek en discussie. Het is niet verwonderlijk dat daardoor ook de (politieke) aandacht voor zzp'ers is toegenomen.

Ontwikkeling van zzp'ers in de tijd: het zzp-panel

Tot op heden is er het nodige onderzoek verricht naar en onder zzp'ers, maar nog niet eerder op een grote schaal en op een zodanige structurele wijze dat ontwikkelingen in de tijd in kaart gebracht konden worden. Om deze redenen heeft EIM in het kader van het Onderzoeksprogramma MKB en ondernemerschap en in samenwerking met het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) ervoor gekozen om een zzp-panel met 2.000 respondenten op te starten. Het zzp-panel is zo opgezet dat het meerdere jaren kan doorlopen en vertegenwoordigt alle sectoren. Een nulmeting onder een kleinere steekproef heeft eind 2009 plaatsgevonden. Hierover is in februari 2010 al gerapporteerd¹. Daarbij is iemand tot zzp'er gerekend als die persoon:

- 1 zelfstandig ondernemende activiteiten uitvoert;
- 2 geen personeel in dienst heeft;
- 3 geen medeondernemer heeft (vof, cv, etc.);
- 4 minimaal 15 uur per week aan de onderneming besteedt;
- 5 geen ondersteuning van familieleden heeft die bestaat uit dezelfde vakmatige activiteiten, en die een substantieel deel uitmaakt van de omzet;
- 6 aangeeft arbeid (ambacht, vaardigheden, kennis, capaciteit, etc.) als het voornaamste product van de onderneming te beschouwen, en geen goederen.

In totaal heeft 62% van de benaderde ondernemers gereageerd tijdens de telefonische enquête. Daarvan voldeed 25% aan de gehanteerde definitie van een zzp'er, of aan de eisen die gesteld werden aan de controlegroep. Dit is gerekend tot de netto respons. Er is specifiek aandacht gegeven aan de uitval per branche/sector die optreedt als gevolg van het niet voldoen aan de selectiecriteria. Op die manier is het mogelijk geweest om de populatie zzp'ers goed te schatten.

Kenmerken

Zzp'ers zijn over het algemeen ouder dan werknemers en werkgevers. In de ICT en de Bouw zijn relatief meer jongere zzp'ers actief, en in Zorg en Welzijn en in Onderwijs en Training zijn de zzp'ers wat ouder. Het opleidingsniveau

¹ Vries, N.E. de, K. Bangma, en P. Vroonhof. *Een kwestie van ondernemen*. Zoetermeer: EIM februari 2010.

van zzp'ers ligt hoog. In de dienstverlenende sectoren is men vaker hoogopgeleid dan in de primaire en secundaire sectoren.

Serieuze ondernemen, een bewuste keuze...

Het merendeel van de zzp'ers is serieus met de onderneming bezig en runt een levensvatbaar bedrijf. Dit blijkt onder andere uit de lange bestaansduur van zzp-ondernemingen. 40% bestaat zelfs langer dan 10 jaar. Ook spenderen zzp'ers veel tijd aan het bedrijf. De helft van hen besteedt meer dan 40 uur per week aan de onderneming. Het zijn veelal bewuste ondernemers: die geen spijt hebben van hun keuze: 88% zou, indien voor de keuze gesteld, opnieuw voor het ondernemerschap kiezen.

...maar dan wel als zzp'er

Daarentegen vormt de hedendaagse zzp'er wel een iets andere zelfstandige dan de traditionele ondernemer met een businessplan, kapitaal, voorraad en de wens om te groeien. Andere motieven voor ondernemerschap spelen een belangrijke rol. Het merendeel is niet geneigd om personeel aan te nemen. Voor slechts 13% geldt dat zij op termijn personeel wil aannemen. Veruit de meeste zzp'ers zijn niet van plan om binnen nu en 5 jaar te stoppen met hun onderneming. De ondernemers die dat wel van plan zijn, zijn vaak oudere zzp'ers, die al tegen de pensioengerechtigde leeftijd aanlopen of daar al overheen zijn.

Denken aan de toekomst

Het voor eigen risico aanbieden van hun eigen werkzaamheden brengt voor zzp'ers een extra verantwoordelijkheid met zich mee ten aanzien van het treffen van voorzieningen voor de toekomst. Zij kunnen niet terugvallen op collectieve werknemersverzekeringen, die voor een ieder in loondienst vanzelfsprekend zijn. Zij zijn hiervoor aangewezen op de private markt. Zzp'ers dragen echter niet vaak verzekeringspremies af. Alleen voor aansprakelijkheidsverzekeringen geeft een meerderheid aan premies te betalen (72%). Eén op de twee zzp'ers bouwt een reserve op voor de oudedagvoorziening. In de (land-)bouw zijn zzp'ers vaker dan gemiddeld verzekerd tegen risico's. In de Bouw en de zakelijke dienstverlening heeft men vaker een pensioenvoorziening. Een klein deel van de zzp'ers is verzekerd tegen ziekte (20%) of arbeidsongeschiktheid (36%) – lagere percentages dan uit eerder onderzoek naar voren kwamen.

Inkomensafhankelijkheid en -ondersteuning

Voor circa driekwart van de respondenten is de onderneming de enige persoonlijke inkomstenbron. 42% van de zzp'ers heeft onvoldoende gezinsinkomen als het inkomen uit de onderneming wegvalt. Deze constatering wordt belangrijker naarmate de economische omstandigheden voor zzp'ers zwaarder beginnen te worden.

Naar eigen zeggen had 14% van de zzp'ers moeite om het afgelopen half jaar de eindjes aan elkaar te knopen en te voorzien in het levensonderhoud. Daarbij is in acht genomen dat eventuele reserves zijn aangewend. Van die 14% zzp'ers heeft ongeveer een kwart overwogen om enige vorm van inkomensondersteuning te vragen.

De groep die serieus achter inkomensondersteuning via de gemeente is aangegaan was zeer klein in omvang (33 respondenten). Het gros van de zzp'ers haalt informatie over inkomensondersteuning bij de gemeente zelf. In de meeste gevallen voldeed de verstrekte informatie aan de wensen. Acht respondenten hebben het afgelopen half jaar daadwerkelijk een Bbz-aanvraag ingediend, waarvan 5 ook een Bbz-uitkering of -krediet toegewezen gekregen hebben.

De bekendheid van zzp'ers met het Bbz laat nog te wensen over. Van de groep zzp'ers die inkomensondersteuning overwogen heeft, is de grote meerderheid onbekend met het Bbz. Een derde van deze groep gaf, na een korte toelichting op de inhoud, aan dat ze alsnog zou overwegen Bbz aan te vragen.

Samenwerking met andere zzp'ers

Minimaal 40% van de zzp'ers werkt wel eens samen met andere zzp'ers. Dit is voornamelijk in de bouw en zakelijke dienstverlening. De meeste samenwerking ontstaat vanwege uitwisseling van capaciteit. In mindere mate is er samenwerking in de vorm van acquisitie of kennisdeling.

1 Inleiding

Het toenemende belang van zzp'ers

Het aantal zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) is de laatste jaren sterk toegenomen. Het aandeel zzp'ers is over de periode 2001-2009 toegenomen van 3 naar bijna 5% van de werkzame beroepsbevolking, terwijl dit voor het totale aandeel zelfstandigen constant is gebleven op 13%¹. Deze groei heeft implicaties voor de arbeidsmarkt en de arbeidsverhoudingen in Nederland. De positie van zzp'ers binnen allerlei stelsels (sociale zekerheid, belastingen, opleidingen, etc.) vormt onderwerp van onderzoek en discussie. Het is niet verwonderlijk dat daardoor ook de (politieke) aandacht voor zzp'ers is toegenomen. Dit belang kan geïllustreerd worden met het recent 'afstaan' van een plaats in de SER aan zzp-vertegenwoordigers door zowel VNO-NCW als FNV.

Onderzoekspanel

Tot op heden is er het nodige onderzoek verricht naar en onder zzp'ers. Dit onderzoek mist echter het structurele karakter dat nodig is om ontwikkelingen in de tijd in kaart te brengen. Ook is het maken van cross-sectionele vergelijkingen vaak een probleem als gevolg van de beperkte omvang van de steekproeven en de beperkte representativiteit die geldt bij deze ad hoc onderzoeken. Om deze redenen heeft EIM in het kader van het Onderzoeksprogramma MKB en ondernemerschap en in samenwerking met het ministerie van Sociale zaken en Werkgelegenheid (SZW) ervoor gekozen om een zzp-panel op te starten.

Het panel bestaat uit 2000 respondenten, dat jaarlijks wordt aangevuld, verspreid over verschillende sectoren. Het zzp-panel is zo opgezet dat het meerdere jaren kan doorlopen. Hierover wordt jaarlijks opnieuw beslist. Een nulmeting onder een kleinere steekproef heeft eind 2009 plaatsgevonden. Hierover is in februari 2010 al gerapporteerd².

Dit rapport presenteert de resultaten van de eerste meting van het panel in 2010. Naast meer algemene kenmerken en ontwikkelingen wordt daarbij specifiek aandacht gegeven aan inkomensondersteuning voor zzp'ers. Verder wordt, omdat het de eerste meting betreft, stilgestaan bij de achtergronden van het panel en de (methodologische) keuzes die gemaakt zijn bij de samenstelling.

¹ Ende, M. van der, H. Erken en M. Streefkerk, 2010. Lage werkloosheidsgroei ten tijde van crisis. *ESB*, 95, (4589) 9 juli 2010.

² Vries, N.E. de, K. Bangma, en P. Vroonhof. *Een kwestie van ondernemen*. Zoetermeer: EIM februari 2010.

2 Beschrijving panel

2.1 Definitie zzp'er

Voor het bepalen van wat onder zzp'ers wordt verstaan, is aangehaakt bij de definitie van zzp'ers die ook is gebruikt in het onderzoek naar zzp'ers in de crisis dat door EIM eind 2009 is uitgevoerd¹. Daarbij is iemand tot zzp'er gerekend, als die persoon:

- 1 zelfstandig ondernemende activiteiten uitvoert;
- 2 geen personeel in dienst heeft;
- 3 geen medeondernemer heeft (vof, cv, etc.);
- 4 minimaal 15 uur per week aan de onderneming besteedt;
- 5 geen ondersteuning van familieleden heeft die bestaat uit dezelfde vakmatige activiteiten, en die een substantieel deel uitmaakt van de omzet;
- 6 aangeeft arbeid (ambacht, vaardigheden, kennis, capaciteit, etc.) als het voornaamste product van de onderneming te beschouwen, en geen goederen.

Adressen zijn geselecteerd uit DM-CD van MarktSelect. Dit is een vaak gebruikt steekproefkader voor business-to-business onderzoek. De DM-CD is gebaseerd op het Handelsregister van de Kamer van Koophandel, en verder opgeschoond door verschillende bronnen met elkaar te combineren. Voorts wordt impliciet aangesloten bij de 'definities' van het Handelsregister. Enkele groepen (vooral resultaatgenieters) die binnen de definitie zouden kunnen vallen, blijven daardoor buiten beschouwing.

Tot op heden zijn er nog steeds verschillende definities van zzp'ers in omloop. Uiteraard kan er over elke definitie lang gediscussieerd worden, en ook bij bovenstaande definitie blijven er natuurlijk grijze gebieden over (vertegenwoordigers, verzekeringstussenpersonen, etc.). EIM en SZW zijn het er echter over eens dat de gehanteerde definitie het beste de lading dekt van de groep die in de beleidsdiscussies de meeste aandacht krijgt: een zichzelf verhurende zelfstandige (voor wie de term zzp'er ooit is bedacht)².

2.2 Waarom een panel?

De keuze voor een panel hangt samen met het doel. De bedoeling is om zzp'ers te kunnen volgen in de tijd. Bijvoorbeeld wat betreft de ontwikkeling van hun onderneming en hun financiële positie. Het gaat immers (ook) om inzicht krijgen in de dynamiek binnen deze groep. In dat geval is een panelopzet het meest geëigend.

Het kenmerk van panelonderzoek is dat op verschillende momenten (zo veel mogelijk) dezelfde respondenten worden ondervraagd. Methodologisch en statistisch heeft dat als voordeel dat er op individueel niveau zogeheten longitu-

Met het panel is het mogelijk om ontwikkelingen van zzp'ers in de tijd te volgen.

¹ Vries, N.E. de, K. Bangma, en P. Vroonhof. *Een kwestie van ondernemen*. Zoetermeer: EIM februari 2010.

² Zie: Romme, K. *Hoeveel zzp'ers zijn er?* Column in FD.nl van 10-8-2010.

dinale analyses kunnen worden uitgevoerd. De uitkomsten van de ene meting kunnen op individueel niveau worden vergeleken met die van een andere meting. Er is sneller sprake van significantie.

Een tweede voordeel is dat eerdere metingen een kennisbasis leveren voor analyses van vervolgmetingen. Er zijn al veel gegevens bekend uit eerdere metingen. Een groot deel hiervan blijft altijd hetzelfde (geboortedatum bijvoorbeeld) of verandert slechts zelden (bijvoorbeeld woonplaats), waardoor periodiek uitvragen voldoende is.

Uiteraard zijn er ook nadelen. Ten eerste is er de paneluitval. Daar zal zeker sprake van zijn, ook als daar specifieke maatregelen tegen worden genomen. Een tweede nadeel is eventuele panelbias: als gevolg van de ondervraging kunnen er leereffecten optreden en geven de antwoorden geen representatief beeld. Daarvan is vooral sprake bij kennis- en houdingsvragen. Naar verwachting gaat het om een beperkt aantal (herhaalde) vragen.

2.3 Opzet

Telefonische enquête

Het panel wordt in de vorm van telefonische enquêtes uitgevoerd. In vergelijking met papieren enquêtes en internetenquêtes levert een telefonische enquête doorgaans een hoog responspercentage. De betrouwbaarheid van de uitkomst is daardoor hoger, en de representativiteit is beter te bewaken.

Een ander belangrijk voordeel is dat ook duidelijk wordt welke respondenten geen zzp'er zijn. Op basis van dat gegeven kan een uitvalpercentage per sector/branche worden vastgesteld, waarmee het randtotaal (het feitelijke aantal zzp'ers per sector/branche) wordt berekend. Hiermee worden vervolgens wegingsfactoren vastgesteld, waarna de (gewogen) resultaten representatief zijn voor de populatie zzp'ers in Nederland.

De actieve benadering – in vergelijking met bijvoorbeeld een open oproep tot deelname aan een internetpanel – zorgt verder voor het voorkomen van respondentbias: deelname van een niet aselechte groep zzp'ers.

Een mogelijk nadeel van de gekozen aanpak is dat een (groeïende) groep respondenten niet bereikt wordt: zzp'ers die geen vaste telefoonaansluiting hebben. Nader marktonderzoek in de toekomst dient uit te wijzen hoe groot deze groep is en of deze afwijkende kenmerken vertoont¹.

Samenstelling panel

Er zijn diverse kaders van waaruit de steekproef kan worden getrokken. Zoals eerder aangegeven wordt hier gebruik gemaakt van DM-CD van MarktSelect met als belangrijkste argumenten dat dit bestand het meest *up-to-date* is en

¹ Een eerste telling van MarktSelect wees uit dat circa 45% van de eenmanszaken ontbreken op de DM-CD (geen vast telefoonnummer). Dit is echter nog niet gecontroleerd voor administratieve fouten (dubbele adressen).

dat het een aantal kenmerken/gegevens bevat die niet in de andere (van de KvK afgeleide) bestanden aanwezig zijn.

Een belangrijk kenmerk voor zzp'ers is de sector waarin zij actief zijn. Er is gekozen voor een brede steekproef onder sectoren en branches. Omdat in de dienstverlening veel en sterk verschillende zzp'ers voorkomen is een niet-proportionele steekproef getrokken met voldoende celvulling voor de subsectoren binnen de dienstverlening.

Uit het adressenbestand van DM-CD zijn ondernemers geselecteerd die in principe (gelet op de registratie-informatie) aan de eisen 1, 2, en 3 van de definitie voldoen. Voor de eisen 4, 5 en 6 is dat op voorhand niet duidelijk. Aan de respondenten zijn deze eisen in de vorm van selectievragen voorgelegd (zie paragraaf 2.4). Op basis van deze constatering is een correctie toegepast op de geregistreerde eenmanszaken en BV's zonder personeel in het Handelsregister, zodat een onderbouwde schatting kon worden gemaakt van de populatie zzp'ers.

In totaal bevat het panel circa 1800 zzp'ers, verdeeld over 10 sectoren/branches. Ter wille van een vergelijking is ook een groep overige ondernemers zonder personeel ondervraagd, circa 200 in totaal. Deze zogenoemde *ozp'ers* onderscheiden zich van zzp'ers, doordat zij voornamelijk goederen verkopen in plaats van zelfstandig eigen arbeid aan te bieden.

Onderhoud panel

Het panel wordt jaarlijks verversd. Dit vindt plaats door de uitval aan te vullen. Daarbij zal specifiek in het oog gehouden worden dat de verdeling over de sectoren goed blijft en dat het panel voldoende starters bevat.

2.4 Responsverantwoording meting I

De bruto respons is met 62% zeer hoog en de netto respons van 25% is voor deze doelgroep eveneens acceptabel.

Tabel 1 geeft een overzicht van de respons (zie voor een uitgebreide weergave van de totale respons Bijlage I). De respons kan met 62% als zeer hoog worden beschouwd. Van deze groep viel alsnog een substantieel deel af na selectievragen omdat de respondent niet voldeed aan de gehanteerde zzp-definitie of omdat de interviewquota (gesteld maximum per sector/branche) al vol waren. De nettorespons van het zzp-panel komt daarna uit op 25%, wat zeer acceptabel is voor deze doelgroep. Van de panelleden heeft 93% aangegeven dat men binnen nu en een half jaar weer benaderd mag worden. Ook dat is een hoog percentage.

Tabel 1 Respons

	<i>Aantal</i>	<i>Percentage</i>
Gebruikte nummers	7.986	100%
Totale non-respons	3.040	38%
Totale respons	4.939	62%
Screen-outs (voldoen niet aan zzp-definitie)	2.320	29%
Interviewquota vol	610	8%
Nettorespons (zzp-panel)	2.009	25%
waarvan:		
Controlegroep ozp'ers* (wel geïnterviewd)	214	3%
Netto respons (zzp'ers)	1.795	22%

* Overige ondernemers zonder personeel (geen zzp'ers, verkopen voornamelijk goederen/producten).

Bron: EIM zzp-panel 2010.

Uitval en weging

Er is specifiek aandacht gegeven aan de uitval per branche/sector, om zo de populatie zzp'ers zo goed mogelijk te kunnen schatten.

Er is specifiek aandacht gegeven aan de uitval van mogelijke respondenten wegens afwijking van de definitie (bijvoorbeeld: wel personeel in dienst of minder dan 15 uur werkzaam in het bedrijf). Deze uitval per branche/sector op de selectievragen is gebruikt om populatiegegevens van zzp'ers te schatten. Hiermee zijn vervolgens de resultaten herwogen om een zo representatief mogelijk beeld te kunnen schetsen van zzp'ers in Nederland. De mate waarin de afzonderlijke eisen een rol speelden in de uitval is weergegeven in Tabel 2. Daarbij dient te worden opgemerkt, dat als aan één eis niet voldaan werd, de andere eisen niet gecontroleerd zijn; het interview werd dan afgesloten.

Tabel 2 Redenen voor uitval door screeningsvragen

<i>Omschrijving</i>	<i>Aandeel in de uitval</i>
<i>Geen zzp'ers, niet meegenomen in het onderzoek</i>	
geen onderneming/zelfstandig ondernemende activiteiten	23%
geen bv of eenmanszaak	8%
Minder dan 15 uur werkzaam in bedrijf	28%
personeel in dienst	23%
medeondernemer	2%
meewerkend gezinslid met substantiële, vergelijkbare taken	2%
<i>Geen zzp'ers, wel interview mee gehouden</i>	
verkoop van goederen	7%

Bron: EIM, zzp-panel 2010.

De verdeling van respondenten over de onderscheiden sectoren en branches, zowel ongewogen (aantal gesprekken) als gewogen (aandeel populatie), is uiteengezet in Tabel 3. Ten slotte is ook de ongewogen verdeling weergegeven van de controlegroep overige ondernemingen zonder personeel (ozp'ers). De ozp'ers zijn verdeeld over sectoren/branches op basis van de eerder aangetroffen verhouding in het crisisonderzoek onder zzp'ers¹. Zodoende is rekening gehouden met de grotere kans dat iemand goederen verkoopt in de sector Handel, Horeca en Reparatie, dan in bijvoorbeeld dienstverlenende sectoren. Het aantal is echter te beperkt om uitspraken te kunnen doen op het niveau van sectoren/branches.

Tabel 3 Sectorverdeling van de respons

<i>Sector/branche</i>	<i>Ongewogen frequentie</i>	<i>Gewogen verdeling conform populatie</i>	<i>Ongewogen frequentie ozp'ers*</i>
<i>Zelfstandigen zonder personeel</i>			
landbouw	180	1,11%	43
industrie	181	2,93%	43
bouw	181	13,13%	10
handel, horeca, reparatie	180	7,68%	74
transport, opslag, communicatie	180	3,99%	13
ICT	169	3,68%	11
overige zakelijke dienstverlening	185	25,71%	3
zorg en welzijn	179	6,95%	1
onderwijs en training	175	4,14%	5
overige dienstverlening	185	30,68%	11
Totaal	1.795	100,00%	214

* *Overige ondernemers zonder personeel (geen zzp'ers, verkopen voornamelijk goederen/producten).*

Bron: EIM zzp-panel 2010.

¹ Vries, N.E. de, K. Bangma, en P. Vroonhof. *Een kwestie van ondernemen*. Zoetermeer: EIM februari 2010.

2.5 Kanttekeningen bij instrumenten en resultaten

Een belangrijke kanttekening betreft het grotendeels ontbreken van stoppers. Uit gegevens van het CBS en de KvK¹ blijkt dat in 2009 veel meer ondernemingen (ook van zzp'ers) gestopt zijn dan in andere jaren. Dit aspect blijft in dit rapport onbelicht. Zeker wanneer het gaat om zaken als omzetontwikkeling is dit een belangrijk gegeven. De resultaten hebben immers alleen betrekking op die zzp'ers die op het moment van bellen nog actief zijn. Aan diegenen die aangeven gestopt te zijn, is gevraagd of zij in een later stadium bereid zijn mee te werken aan een onderzoek onder stoppers. Er kan dan bijvoorbeeld onderzocht worden hoeveel stoppers opnieuw gestart zijn of een baan in loondienst gevonden hebben. Dat laatste kan natuurlijk ook de reden geweest zijn om te stoppen. Een dergelijk onderzoek kan pas plaatsvinden als een voldoende aantal stoppers bereid gevonden is mee te werken.

Een tweede kanttekening betreft het beschrijven van de onderzoeksresultaten. Gekozen is voor een gebruikelijke presentatie in (vooral) percentages. Daarbij moet men zich realiseren dat als bijvoorbeeld 'maar 10% van de zzp'ers ernstige omzetproblemen kent' dat wel impliceert dat het ongeveer 35.000 personen betreft.

¹ Zie o.a.: NRC Handelsblad, *20.000 zzp'ers staken eigen bedrijf*. www.nrc.nl, 18-1-2010 en CBS, *Meer zelfstandigen zonder personeel geven er de brui aan*. 20 januari 2010.

3 Kenmerken van zzp'ers en hun onderneming

De groep zzp'ers is zeer divers en kan variëren op verschillende fronten. De ondernemers kunnen zelfstandig metselaar zijn, maar ook adviseur HRM. Aan de ene kant van het spectrum kan het dus pure fysieke arbeid betreffen, terwijl anderzijds sprake kan zijn van pure (kennis)dienstverlening. En zo zijn er talrijke kenmerken te benoemen die de groep zzp'ers karakteriseren. Vanwege het aanbieden van voornamelijk de eigen arbeid ligt er een sterk accent op persoonlijke kenmerken bij het onderscheiden van zzp'ers. Daarnaast zijn er ook kenmerken van de ondernemingen zelf die onderscheidend zijn. Ook de typering van het product en hoe zzp'ers zichzelf zien, verschilt onderling sterk. Tot slot bestaan verschillen in de sector of branche waarin zzp'ers actief zijn.

3.1 Kenmerken van de ondernemers zelf

Zzp'ers zijn over het algemeen ouder dan werknemers en werkgevers

De kenmerken van de ondernemers zijn gemeten door te vragen naar de leeftijd, het geslacht, de opleiding en de arbeidsmarktsituatie voordat men zzp'er werd. Deze kenmerken komen sterk overeen met de eerder gememoreerde nulmeting onder zzp'ers in de crisis¹. In Figuur 1 is de leeftijdsopbouw van zzp'ers afgezet tegen ondernemers, werknemers en sector:

- De leeftijdsopbouw van zzp'ers verschilt duidelijk van die van werknemers. Uit Figuur 1A blijkt dat werknemers relatief vaak jonger zijn en dat zzp'ers oververtegenwoordigd zijn in de oudere leeftijdscategorieën.
- Ook ten opzichte van alle ondernemers is de gemiddelde leeftijd van zzp'ers iets hoger. De gemiddelde leeftijd van ondernemers in Nederland was op 1 januari 2007 46 jaar², terwijl uit het panel blijkt dat de gemiddelde leeftijd van zzp'ers 48 jaar is. Meer dan 60% is ouder dan 45 jaar. De oudste respondent is zelfs 86 jaar. Overige ondernemingen zonder personeel (ozp'ers) zijn nog iets ouder. Daar treffen we iets meer 65-plussers en iets minder 35-44 jarigen aan.
- De leeftijd van zzp'ers is wel afhankelijk van de sector waarin men actief is (zie Figuur 1B). Zzp'ers in de ICT-sector zijn het jongst. Ook in de Bouw zijn minder vaak 55-plussers actief en werken er redelijk wat jongere zzp'ers. De zzp'ers in sectoren Zorg en Welzijn en Onderwijs en Training zijn vaker dan gemiddeld ouder.
- Het grootste deel van de zzp'ers is man (bijna 65%). Mannen zijn in bijna alle sectoren sterker vertegenwoordigd, behalve in de Zorg. Daar is ruim driekwart van de zzp'ers vrouw. In de sectoren Onderwijs en Opleiding en Overige dienstverlening is de verdeling man/vrouw ongeveer gelijk. Ook in de communicatie en marketing zijn de vrouwelijke zzp'ers ongeveer even vaak actief als mannen.

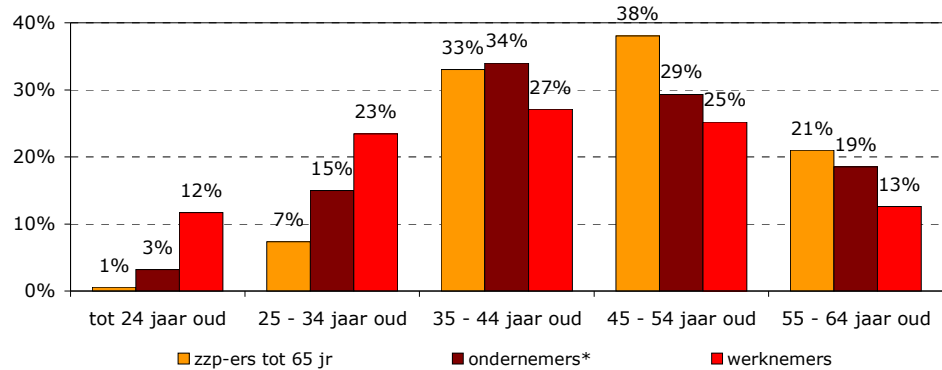
Zzp'ers in de ICT en de Bouw zijn over het algemeen wat jonger, in Zorg en Welzijn en Onderwijs en Training is men wat ouder.

¹ Vries, N.E. de, K. Bangma, en P. Vroonhof. *Een kwestie van ondernemen*. Zoetermeer: EIM februari 2010.

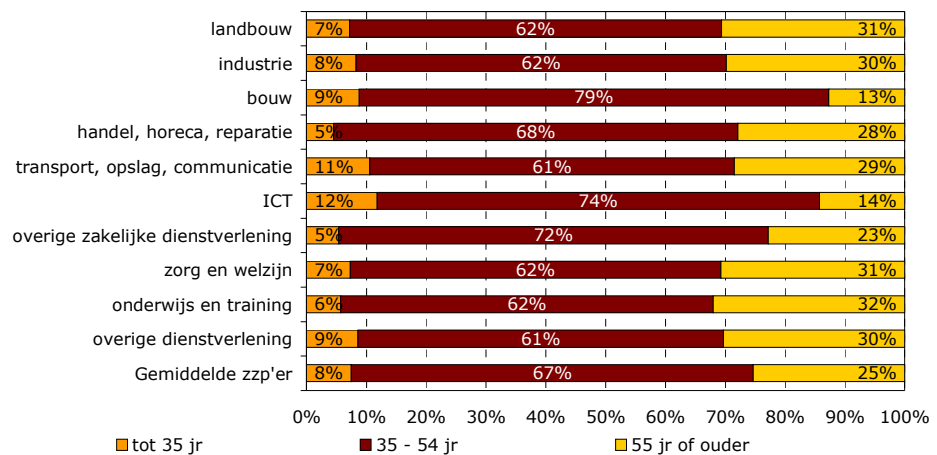
² Kamer van Koophandel. *Conjunctuurenquête Nederland: Kerncijfers ondernemers, 2007*.

Figuur 1 Leeftijdsopbouw van zzp'ers

A) leeftijdsopbouw van zzp'ers, ondernemers* en werknemers in 2009 (voor de vergelijkbaarheid: tot 65 jaar)

B) leeftijdsopbouw van zzp'ers naar sector (inclusief 65 jaar en ouder)

* Leeftijdsopbouw ondernemers in 2007.

Bron: EIM, zzp-panel 2010, CBS-Statline en Kennissite MKB en ondernemerschap

Het opleidingsniveau van zzp'ers ligt hoog.

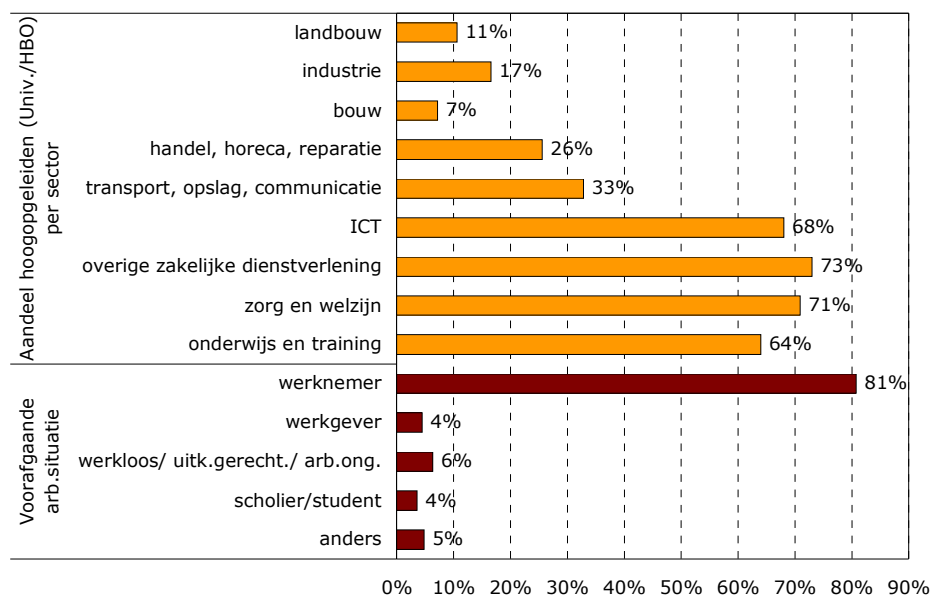
Het opleidingsniveau van zzp'ers ligt hoog. Van de ondervraagde ondernemers is de helft hoogopgeleid (universiteit of HBO). Ter vergelijking: gemiddeld is 35% van alle ondernemers (ook mensen met personeel) in Nederland hoogopgeleid¹. Een derde van de zzp'ers is middelbaar opgeleid (MBO of tweede fase van het voortgezet onderwijs). Circa 17% is laagopgeleid (MAVO, MULO, VMBO, ULO, LBO of lagere school).

In de dienstverlenende sectoren is men vaker hoogopgeleid dan in de primaire en secundaire sectoren

In Figuur 2 is het aandeel hoogopgeleiden per sector weergegeven en ook de arbeidsmarktsituatie voorafgaand aan de start als zzp'er:

- Er is een duidelijke samenhang tussen type bedrijfsactiviteit en opleidingsniveau. In de sectoren waar meer met het hoofd gewerkt wordt, zoals dienstverlenende sectoren, is het aandeel hoogopgeleiden (universiteit en HBO) beduidend hoger dan in de sectoren waar meer met de handen gewerkt wordt (bouw, landbouw, industrie).
- Voordat men zzp'er werd, was ruim 80% in loondienst. De ondernemers die als werkloze gestart zijn of vanuit een uitkeringssituatie (ook AOW) vormen een beperkt deel (6%). Dit geldt ook voor de groep die rechtstreeks vanuit een opleiding is gestart (4%). Een kleine groep zzp'ers (4%) is voorheen werkgever geweest.

Figuur 2 Kenmerken van zzp'ers

Bron: EIM, zzp-panel 2010.

¹ Zie: Dataset demografische aspecten van ondernemers, Kennissite MKB en ondernemerschap (www.ondernemerschap.nl).

3.2 Kenmerken van de ondernemingen

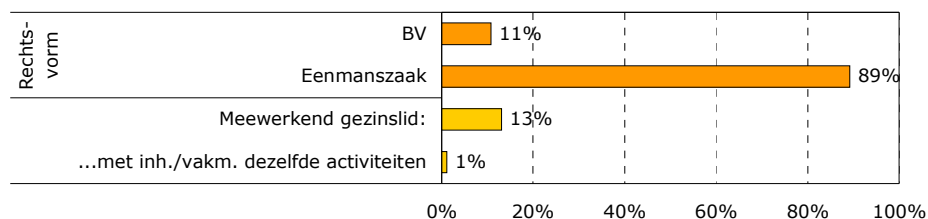
De kenmerken van de onderneming bepalen de wijze waarop de zelfstandige onderneming georganiseerd is. Enkele kenmerken zijn weergegeven in Figuur 3:

- Het grootste deel van de zzp'ers staat ingeschreven als eenmanszaak (Figuur 3A).
- Slechts 11% staat geregistreerd als BV. Dit is in lijn met de veronderstelling dat zzp'ers doorgaans weinig kapitaal hebben. Voor het oprichten van een BV moet namelijk een minimumkapitaal van 18.000 euro in de vennootschap worden gestort.
- Bij 13% van de bedrijven is sprake van gezinsleden die meewerken in het bedrijf. Als gezinsleden meewerken, gaat het bijna nooit om inhoudelijk of vakmatig dezelfde activiteiten, omdat deze vaak substantieel bijdragen aan de omzet. Volgens de definitie van zzp'ers in dit rapport vallen bedrijven met inhoudelijk of vakmatig betrokken gezinsleden daarom grotendeels buiten de doelgroep.
- Het grootste deel van de ondernemingen bestaat al lang, bijna 40% bestaat langer dan tien jaar (Figuur 3B).
- Aan de andere kant zijn er ook veel jongere ondernemingen. Ruim een kwart is pas één tot drie jaar actief. In de dienstverlenende sectoren zijn doorgaans iets jongere bedrijven actief. Van de bedrijven in de ICT-branche heeft bijvoorbeeld driekwart een bestaansduur van minder dan tien jaar. Hetzelfde beeld komt naar voren in de sector Zorg en Welzijn en de bouwsector. De productie- en handelssectoren kennen de meeste zzp-ondernemingen met een bestaansduur van tien jaar of langer.
- De bestaansduur hangt nauwelijks samen met het opleidingsniveau. Voor zowel jongere als oudere zzp-ondernemingen is de verhouding hoogopgeleid en middelbaar/laagopgeleid in evenwicht.

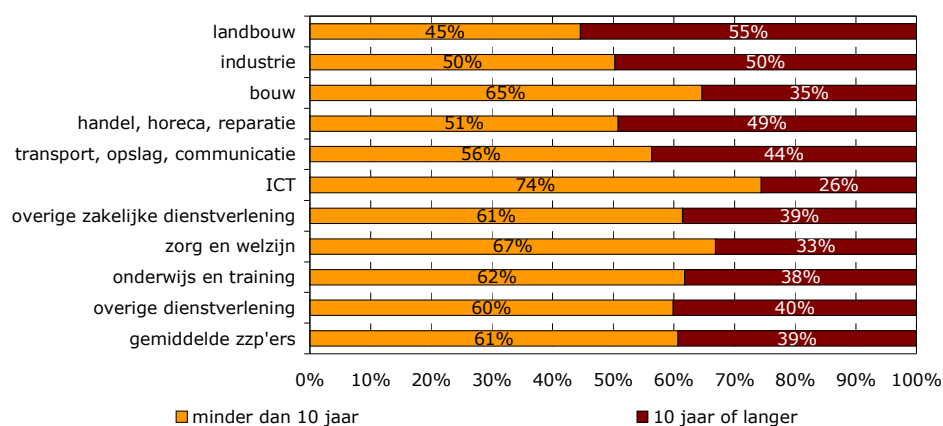
De bestaansduur van zzp-ondernemingen is lang. 40% bestaat langer dan 10 jaar

Figuur 3 Kenmerken van zzp-ondernemingen

A) Rechtsvorm en meewerkende gezinsleden

B) Bestaansduur van de zzp-onderneming naar sector

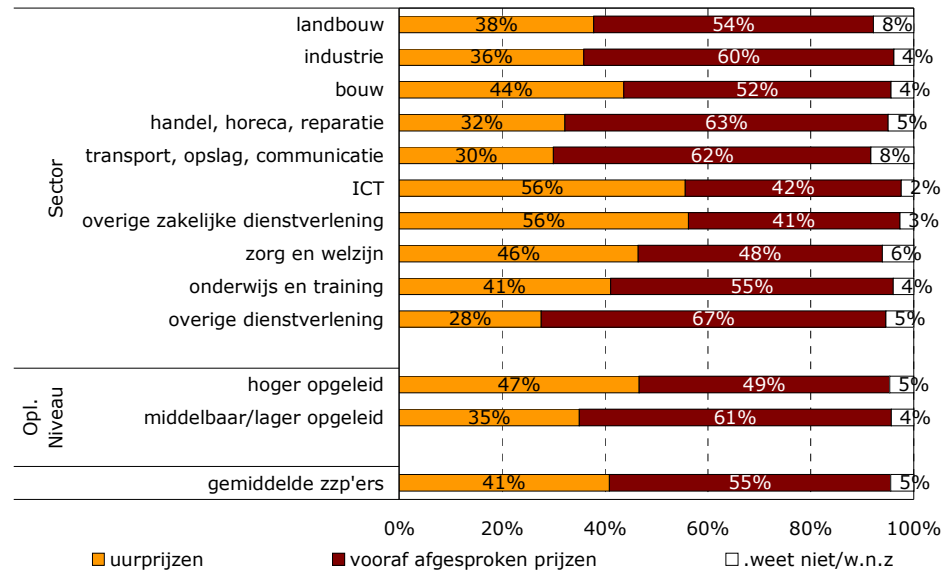
Bron: EIM, zzp-panel 2010.

Typering van de zzp'ers

Aan de zzp'ers is gevraagd of men het vaakst met vooraf afgesproken prijzen werkt of per uur factureert. Uiteraard kunnen beide factureringwijzen naast elkaar worden gehanteerd, dit is afhankelijk van het type opdracht dat men aanneemt. In Figuur 4 is de facturering ook afgezet tegen sector en opleidingsniveau:

- 55% van de zzp'ers hanteert een 'fixed price' en 41% van de zzp'ers factureert het vaakst per uur. Een klein deel (circa 5%) kan niet duidelijk aangeven welke factureringwijze men het vaakst hanteert (of men wil er niet over uitweiden).
- De sectoren waar men het vaakst vooraf afgesproken prijzen hanteert zijn de Overige dienstverlening, de sector Handel, Horeca en reparatie en de sector Transport, communicatie en opslag (tussen de 65 en 70%).
- Zzp'ers in de zakelijke dienstverlening, waaronder ook ICT, factureren het vaakst per uur (ruim 55%). Ook in de Bouwsector en in de Zorg en Welzijn factureert men relatief vaker per uur.
- Hoogopgeleide zzp'ers hanteren beduidend vaker het uurtarief. Dit geldt voor de helft van de hoogopgeleiden terwijl dit 37% is bij middelbaar en laagopgeleiden.

Figuur 4 Facturering naar sector en opleidingsniveau

Bron: EIM, zzp-panel 2010.

4 Bedrijfsvoering van zzp'ers

Zzp'ers vormen de flexibele schakel tussen het werknemerschap en ondernemerschap. Deze schakeling kunnen zij gemakkelijk maken, omdat zij voor eigen risico hun *human capital* aanbieden en weinig afhankelijk zijn van anderen voor grote kapitaalinjecties. Als gevolg hiervan zijn de bedrijfsmodellen ook flexibeler. Dikwijls voeren zzp'ers niet louter activiteiten uit binnen de onderneming, zodat in hun specifieke geval vaker sprake is van secundair inkomen naast de omzet die zij draaien. Het secundaire inkomen kan bijvoorbeeld ontstaan door een (deeltijd-) dienstverband, of een uitkering naast de onderneming. Verder ontbreken soms de conventionele ondernemerschapsmotieven (zoals winstmaximalisatie, groei), maar speelt vaker de onafhankelijkheid een rol bij het zzp-schap. In dit hoofdstuk wordt verder ingegaan op aspecten van de bedrijfsvoering van zzp'ers.

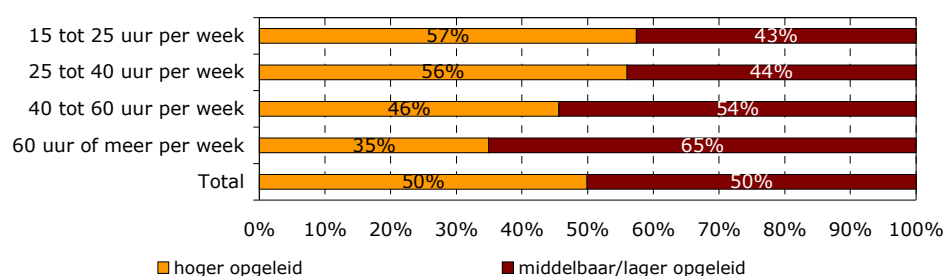
4.1 Inzet en omzet

Tijdsbesteding

De helft spendeert meer dan 40 uur per week in het bedrijf.

Niet voor alle zzp'ers geldt dat zij hun onderneming voltijd voeren. Eén op de vijf zzp'ers besteedt 15 tot 25 uur per week in de onderneming.¹ Daarentegen spendeert de helft meer dan 40 uur per week in het bedrijf. Voor overige ondernemers zonder personeel (ozp'ers) is dit zelfs nog hoger, hiervan geeft 65% aan meer dan 40 uur per week in de onderneming te besteden. Naar opleidingsniveau bezien is er een bescheiden effect op de tijdsbesteding. Hoopopgeleide zzp'ers blijken hun bedrijf vaker in deeltijd uit te voeren, terwijl middelbaar en laagopgeleide zzp'ers meer dan 40 of zelfs meer dan 60 uur per week besteden.

Figuur 5 Tijdsbesteding naar opleidingsniveau

Bron: EIM zzp-panel 2010.

Omzet naar tijdsbesteding

De omzetverdeling is sinds de meting in het onderzoek naar zzp'ers in de crisis marginaal verbeterd (Figuur 6A). Een kleiner aandeel zzp'ers vermeldt nu

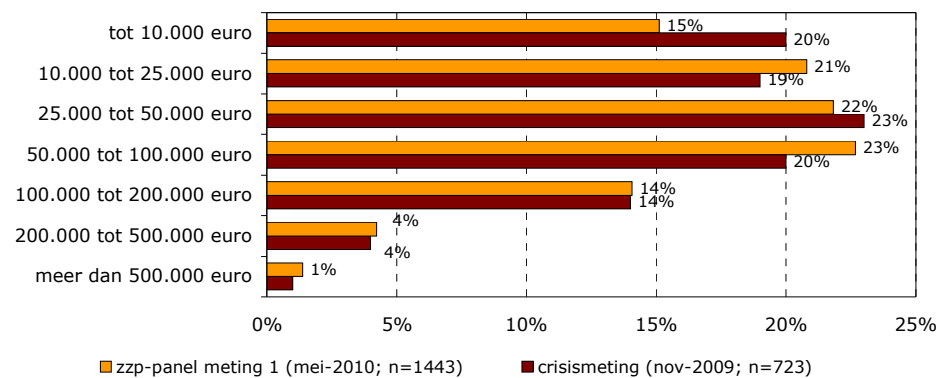
¹ Let wel: personen die minder dan 15 uur per week in de onderneming steken tellen per definitie niet mee als zzp'er in dit onderzoek.

omzetten tot 10.000 euro en een iets grotere groep draait omzetten tussen 50.000 en 100.000 euro.

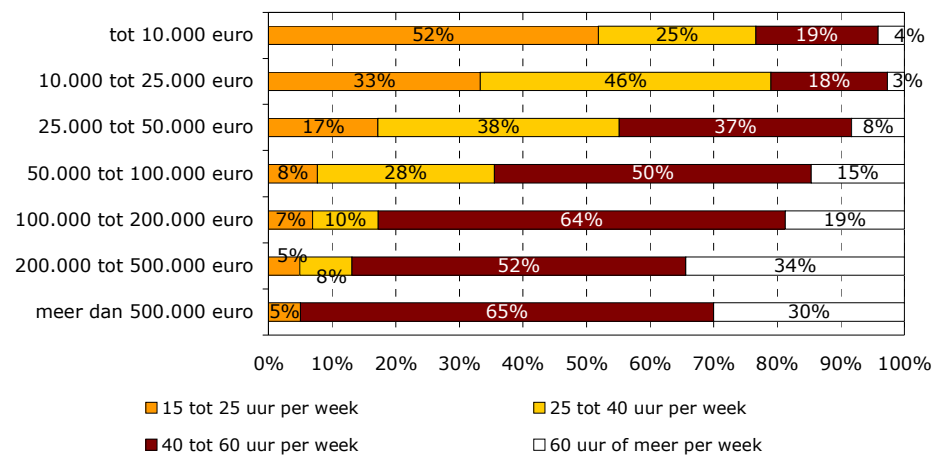
De omzet afgezet tegen de inzet toont dat de lagere omzetten ook grotendeels worden gerealiseerd door zzp'ers die hun bedrijf in deeltijd uitvoeren (Figuur 6B). Naarmate hogere omzetten worden gedraaid (vanaf 50.000 euro), geeft minder dan de helft van de zzp'ers aan dat zij dit in minder dan 40 uur per week realiseren. De zzp'ers die een omzet genereren tot 25.000 euro en daarvoor meer dan 40 uur per week werken, vormen een aandachtsgroep (dit betreft circa 1 op de 12 zzp'ers).

Figuur 6 Omzetverdeling en omzet naar tijdsbesteding (in euro's per jaar)

A) Omzetverdeling 2009 (vergelijking tussen nov-2009 en mei-2010)

B) Omzet naar tijdsbesteding (in euro's per jaar)

(n= 1.443)

Bron: EIM zzp-panel 2010.

Motieven voor ondernemen

Zoals gezegd, niet iedere zzp'er past in het plaatje van een klassieke ondernemer, die streeft naar winstmaximalisatie en groei van de onderneming. Vaak spelen ook motieven als onafhankelijkheid of specialisme een belangrijke rol. Om in kaart te brengen welke ondernemersambities zzp'ers hebben, is gevraagd om op drie stellingen te reageren (op een schaal van (helemaal) eens tot (helemaal) oneens) (zie Figuur 7).

Zzp'ers zijn bewuste ondernemers, slechts 5% is spijtoptant.

Stelling 1: *"Als ik weer voor de keuze stond om als zelfstandig ondernemer te beginnen, zou ik weer kiezen voor het ondernemerschap"*.

- Aan de hand van deze stelling is gekeken welk deel van de zzp'ers tevreden is met hun positie als ondernemer. Van spijt over de keuze voor het zzp-schap blijkt echter weinig sprake van te zijn, aangezien 88% aangeeft weer te zullen kiezen voor het ondernemerschap.
- Naar sector bezien bestaan er enkele verschillen. Voor de ICT-sector blijkt maar liefst 96% aan te geven opnieuw de keuze voor ondernemerschap te zullen maken. In de Industrie en de Transport, Opslag en Communicatie ligt het animo voor ondernemerschap lager dan gemiddeld. In die sectoren geeft respectievelijk 13 en 11% aan spijt te hebben van de keuze voor het ondernemerschap. Opleiding speelt in mindere mate een rol bij een hernieuwde keuze voor het ondernemerschap.
- In het panel is tevens gecontroleerd op enige crisiseffecten bij deze stelling. Ongeveer 40% van de respondenten die het oneens zijn met de stelling geeft ook aan dat dit samenhangt met de huidige economische situatie.
- In lijn met de leeftijdsverdeling, het gemiddelde opleidingsniveau en de omzetgegevens lijkt er in het algemeen geen sprake te zijn van 'veel overlevers', waar bijvoorbeeld de KvK over spreekt¹. Met die kwalificatie doelt de KvK op het feit dat startende ondernemers in veel gevallen niet meer "de traditionele ondernemer met een businessplan, kapitaal, voorraad en de wens om te groeien" zijn, maar vaak starten uit noodzaak en inkomensbehoud.

Zzp'ers zijn amper geneigd om personeel aan te nemen. Slechts 13% wil dit op termijn.

Stelling 2: *"Op termijn zou ik graag personeel willen aannemen"*.

- Deze stelling haakt aan op (specifieke) groeiambities. De meeste zzp'ers vinden het wel prima om een eenmansbedrijf te blijven, want slechts 13% van de respondenten is het eens met de stelling.
- Bij de controlegroep van ozp'ers is een op de vijf geneigd om op termijn personeel aan te nemen.
- Met name in de ICT-sector (26%) en in de Transport, Opslag en Communicatie (18%) is men vaker geneigd om personeel aan te nemen. Zzp'ers in de sector Onderwijs en Training en in de Overige dienstverlening geven relatief minder vaak aan dat zij op termijn personeel willen aannemen (beide circa 10%). Wederom is opleiding geen bepalende factor of men wel of niet op termijn personeel zou willen aannemen.

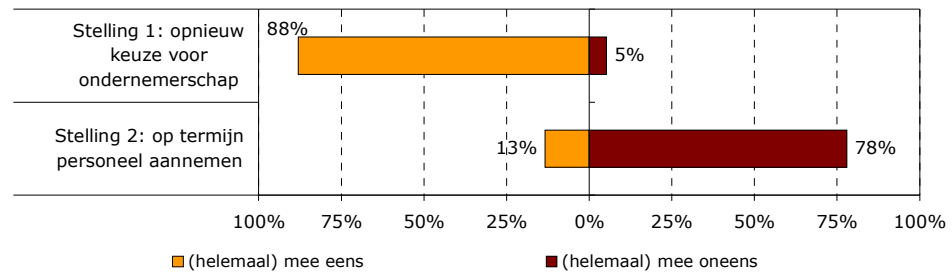
¹ Zie bijvoorbeeld: Nederland telt steeds minder echte ondernemers; opkomst zzp'er verhult krimp. *FD*, 25-01-2010.

Ondernemers die hun bedrijf binnen nu en 5 jaar willen beëindigen zijn vaak oudere zzp'ers.

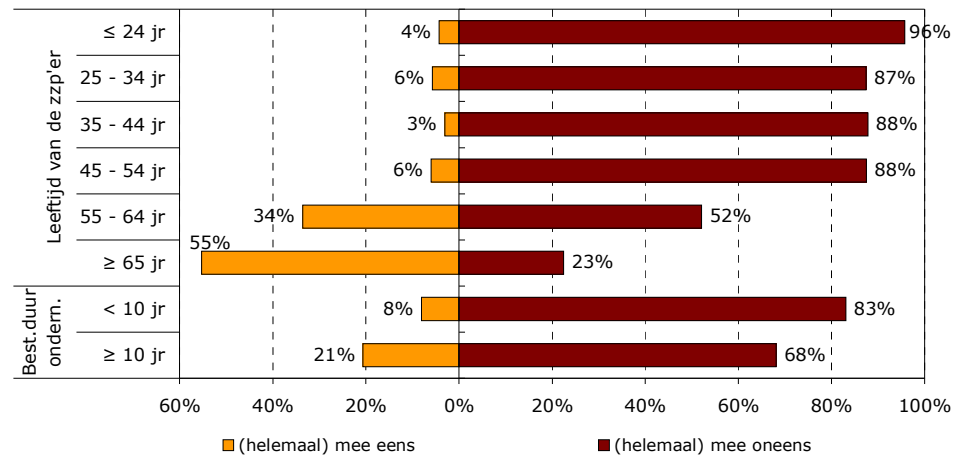
Stelling 3: "Ik wil binnen nu en vijf jaar mijn onderneming beëindigen".

- Ook deze stelling kan beschouwd worden als een indicator voor ondernemersambities. Respondenten die het hiermee eens zijn, kunnen bijvoorbeeld met pensioen gaan, genoeg hebben van het zelfstandig ondernemerschap, maar ook stoppen vanwege economisch zware tijden. Ruim driekwart van de zzp'ers is niet van plan om binnen nu en vijf jaar te stoppen.
- Uiteraard bestaat een verband met de leeftijd van de ondernemer en bestaansduur van het bedrijf. Jongere ondernemers zijn amper van plan om de onderneming te beëindigen. Slechts de ondernemers die richting pensioengerechtigde leeftijd gaan, zijn het eens met de stelling. Ook de ondernemingen met een korte bestaansduur zijn veel minder van plan om te stoppen (8%).
- De zzp'ers die willen stoppen, spelen al langere tijd met dit idee, want slechts 16% geeft aan dat dit te maken heeft met de huidige economische situatie.

Figuur 7 Stellingen: Motieven voor ondernemerschap

B) Stelling 3: binnen 5 jaar onderneming beëindigen

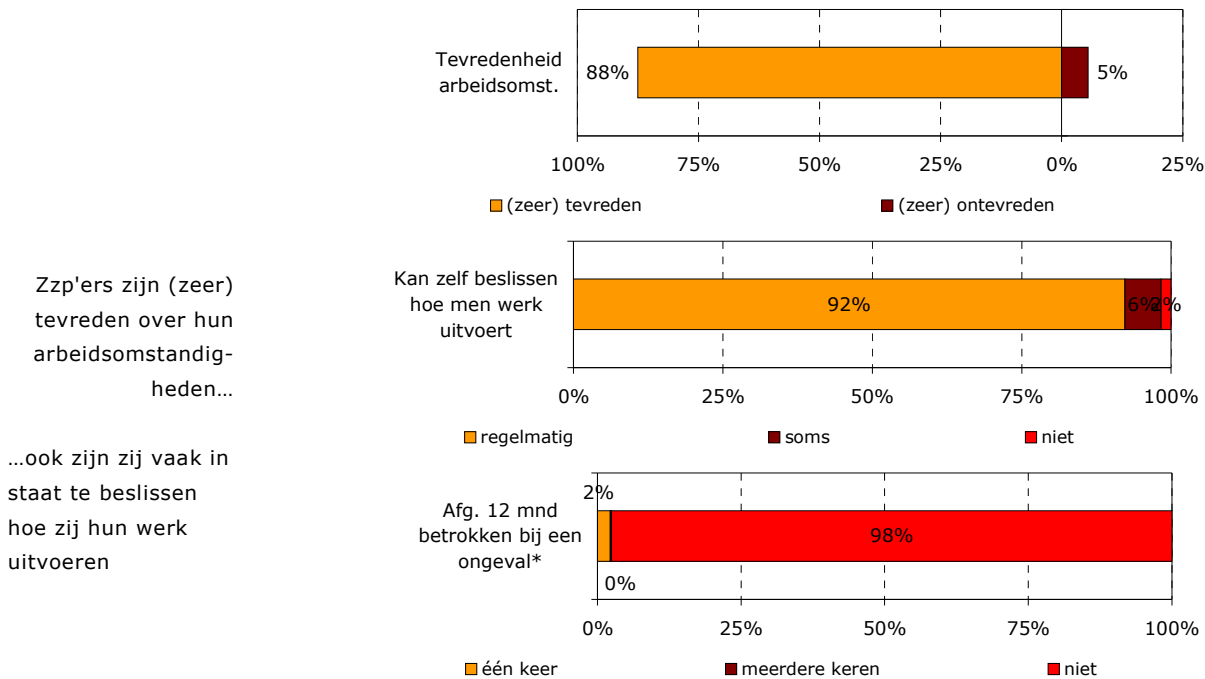

Bron: EIM zzp-panel 2010.

4.2 Arbeidsomstandigheden (ARBO)

Een vast onderdeel in het panel betreft de arbeidsomstandigheden van zzp'ers. Hiervoor zijn drie vragen opgenomen uit de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden - de NEA¹, die jaarlijks onder werknemers wordt afgenomen. In een later stadium kunnen de antwoorden van werknemers en zzp'ers dan vergeleken worden.

Figuur 8 Arbeidsomstandigheden (ARBO)

* Tijdens het werk, met lichamelijke of geestelijke schade als gevolg.

Bron: EIM zzp-panel 2010, gebaseerd op NEA van TNO/CBS.

Zzp'ers zijn overwegend (zeer) tevreden over hun arbeidsomstandigheden (88%). Ter vergelijking: dit geldt voor 74% van de werknemers (NEA 2009). Ook zijn zzp'ers vaker in staat zelf te beslissen hoe zij hun werk uitvoeren (92% versus 62% onder werknemers (NEA 2009)). Voorvallen op het werk met lichamelijke of geestelijke schade als gevolg komen amper voor. De enige sector met een verhoogde kans op voorvallen met lichamelijke of geestelijke schade is de Zorg en Welzijn (7%), maar verder bestaat er amper variatie tussen de sectoren.

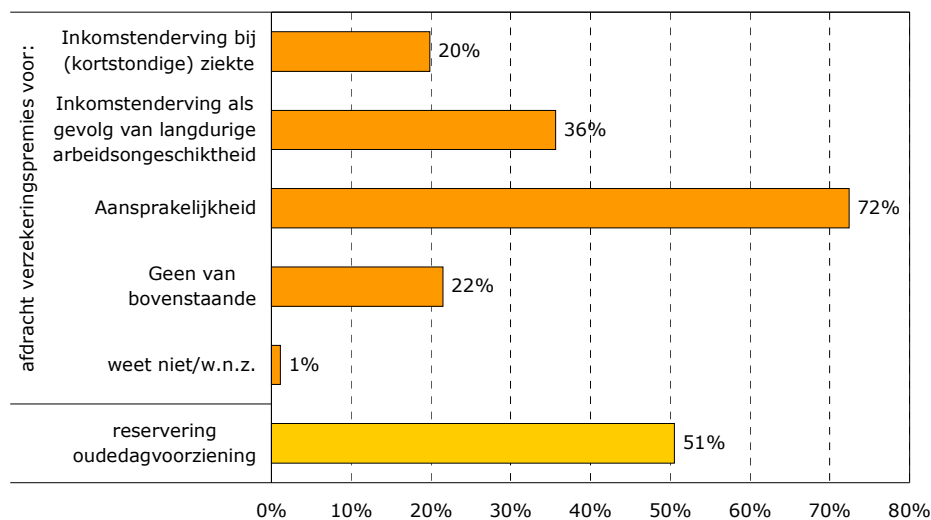
¹ www.nea2009.tno.nl (TNO/CBS en SZW).

4.3 Denken aan de toekomst

Inkomensvoorzieningen

Zzp'ers ondernemen voor eigen risico en vallen daardoor buiten de werknemersverzekeringen. Als gevolg daarvan zijn zij genoodzaakt om voor eigen rekening risico's af te dekken, zoals ziekte, arbeidsongeschiktheid en ook aansprakelijkheid. Ook voor inkomenszekerheid op de langere termijn (pensioen) dienen zzp'ers zelf voorzieningen te treffen. Zzp'ers met een (langdurig) verleden als werknemer vormen hierop een uitzondering. Aan de respondenten is gevraagd of zij verzekeringspremies afdragen voor bepaalde risico's (zie Figuur 9):

Figuur 9 Inkomens- en oudedagvoorzieningen

Zzp'ers dragen niet vaak verzekeringspremies af. Alleen voor aansprakelijkheid draagt 72% premies af.

Een op de twee zzp'ers bouwt een reserve op voor de oudedagvoorziening.

In de (land-)bouw zijn zzp'ers vaker dan gemiddeld verzekerd tegen risico's

Bron: EIM zzp-panel 2010.

- Zzp'ers dragen over het algemeen niet vaak verzekeringspremies af, zeker als daartegenover wordt gesteld dat iedere werknemer automatisch verzekerd is voor inkomstenderving.
- Alleen aansprakelijkheidsverzekeringen zijn gemeengoed onder zzp'ers (72%).
- Voor ziekte of arbeidsongeschiktheid is dit respectievelijk slechts een op de vijf en een op de drie.
- Per sector bestaan behoorlijke verschillen in de afdracht van verzekeringspremies. Zzp'ers in de Landbouw en in de Bouw dragen veel vaker premies af dan bijvoorbeeld zzp'ers in de dienstverlening. Binnen de dienstverlening zijn de zzp'ers in de Zakelijke dienstverlening vaker dan gemiddeld verzekerd tegen arbeidsongeschiktheid, terwijl zzp'ers in de Zorg en welzijn vaker een aansprakelijkheidsverzekering hebben.

In de Bouw en de zakelijke dienstverlening heeft men vaker een pensioenvoorziening

- Hoogopgeleide zzp'ers dragen iets minder vaak premies af voor de bovenstaande risico's (voor elk risico circa 5% minder vaak dan gemiddeld).
- Reservering voor de oudedagvoorziening vindt slechts in de helft van de gevallen plaats. Dit valt iets lager uit dan in de meting van november 2009 (De Vries et al. 2010¹). Toen zette bijna 40% geen geld opzij voor de oudedagvoorziening. Een deel van de zzp'ers kan echter ook nog oudedagvoorzieningen hebben lopen via een werkgever.
- Wederom bestaan er sectorverschillen: in de Bouw en de zakelijke dienstverlening zet men vaker een bedrag aan de kant voor de oudedagvoorziening (respectievelijk 59 en 56%). In de Handel, horeca en reparatie en de Transport, communicatie en opslag heeft men minder vaak een pensioenvoorziening (42%).
- Reserveringen voor de oudedagvoorziening verschillen niet significant naar opleidingsniveau².

¹ Nardo de Vries, Klaas Bangma, Paul Vroonhof, Een kwestie van ondernemen, EIM, februari 2010.

² Getoetst met een Chi-kwadraattoets en 95% betrouwbaarheid (test statistic=2,061, d.f.=2, p=0,357).

5 Inkomensafhankelijkheid en -ondersteuning

Niet alle zzp'ers zijn in dezelfde mate afhankelijk van het inkomen uit de onderneming. Men kan immers ook ondernemende activiteiten combineren met een dienstbetrekking of andere inkomensgenererende activiteiten. Deze balans tussen loondienst en ondernemerschap kan in de loop van de tijd verschuiven. In het zzp-panel wordt standaard gevraagd naar andere inkomensbronnen. Tijdens deze eerste meting van het panel in 2010 is specifiek ingezoomd op de behoefte aan inkomensondersteuning en de belangrijkste maatregel die voor zelfstandigen beschikbaar is: het Besluit bijstandverlening Zelfstandigen (Bbz).

5.1 Afhankelijkheid van de ondernemingswinst

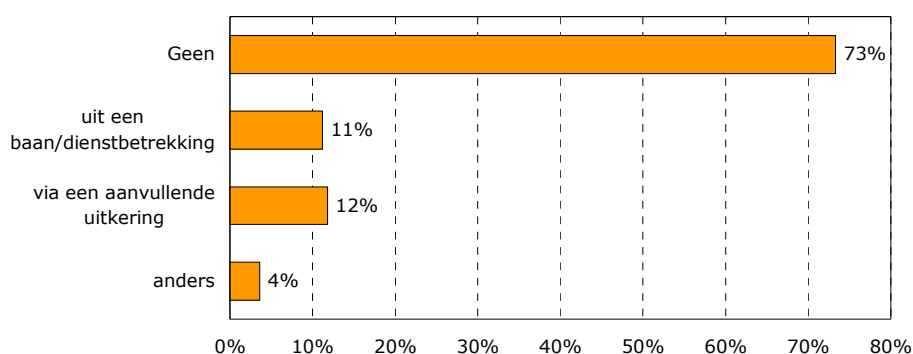
Secundair inkomen (achtervang)

Voor circa 75% is de onderneming de enige inkomstenbron

Juist in economisch moeizame tijden is het interessant om te weten hoe een inkomensdaling wordt opgevangen. Het secundaire inkomen is weergegeven in Figuur 10 en dit betreft hier inkomen van de respondent zelf. Bijna driekwart van de zzp'ers geeft aan dat het inkomen uit de onderneming de enige inkomstenbron is.

Er zijn ook zzp'ers die wel de beschikking hebben over een andere inkomstenbron. Ruim 10% genereert een inkomen uit een baan of een dienstbetrekking. Een even groot deel heeft een aanvullende uitkering naast de onderneming, zoals: pensioen, vut, WW, WAO of een gouden handdruk. Een kleine 5% heeft inkomsten uit een andere bron. De meest genoemde andere bronnen zijn: inkomsten uit een andere onderneming (47%), inkomsten door verhuur van grond of panden (23%) en inkomsten uit sparen of beleggen (20%). Als zzp'ers een andere inkomstenbron hebben, is gemiddeld 45% van het inkomen afkomstig uit de onderneming. Dit impliceert dat er vrij veel financiële opvang is wanneer de inkomsten uit de onderneming verminderen.

Figuur 10 Secundair inkomen van de zzp'er zelf

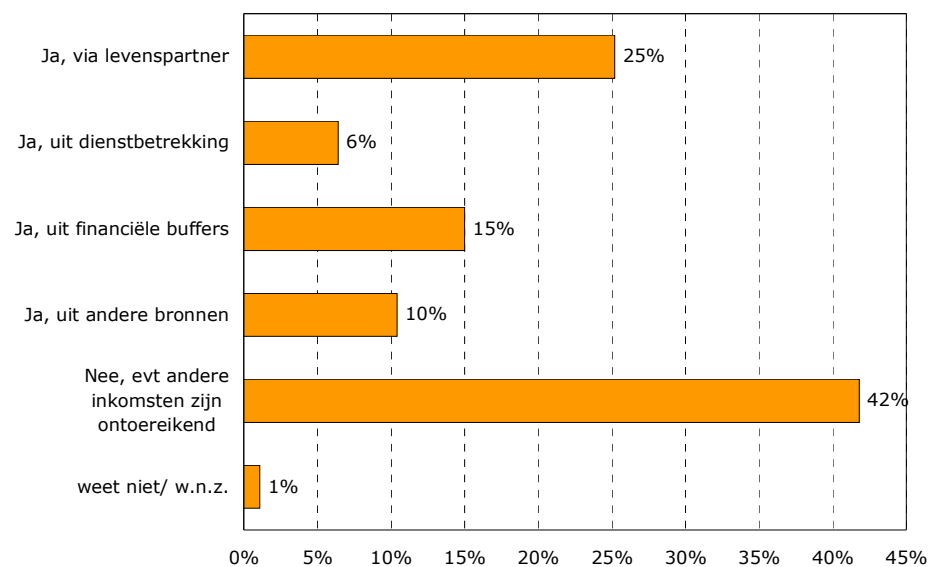

Bron: EIM, zzp-panel 2010.

42% van de zzp'ers heeft onvoldoende gezinsinkomen als het inkomen uit de onderneming wegvalt

Vandaar dat ook nog specifiek gevraagd is of er nog voldoende inkomen is om te voorzien in de levensbehoeften, indien het inkomen uit de onderneming geheel of grotendeels weg zou vallen (zie Figuur 11). Bij deze vraag betrof het gezinsinkomen, waarmee ook het inkomen van andere gezinsleden in beschouwing is genomen. Hieruit komt naar voren dat voor 42% van de zzp'ers de (eventuele) andere inkomsten onvoldoende zijn om te voorzien in de levensbehoeften. Voor een kwart geldt dat het inkomen van de levenspartner zou volstaan. Een klein aandeel van de zzp'ers kan bogen op voldoende extra inkomsten uit een dienstbetrekking (6%). Degenen met voldoende inkomen uit financiële buffers (15%) of uit andere financiële bronnen (10%) zijn iets talrijker. Daarvan noemde een groot deel hun pensioen als de inkomstenbron waardoor men het nog lang vol kan houden, mocht het inkomen uit de onderneming wegvallen. Gevraagd naar het aantal maanden inkomen uit deze buffers, gaven maar weinigen een indicatie (slechts 20 respondenten).

Figuur 11 (Voldoende) gezinsinkomen bij het wegvallen van inkomen uit onderneming

Bron: EIM, zzp-panel 2010.

5.2 Inkomensondersteuning

Het Besluit bijstandverlening zelfstandigen (Bbz)

Het Besluit bijstandverlening zelfstandigen (Bbz) regelt bijstand voor mensen met een uitkering die een eigen bedrijf willen beginnen, voor zelfstandigen met tijdelijke financiële problemen en voor oudere zelfstandigen met een niet-levensvatbaar bedrijf. Ook zelfstandigen die hun niet-levensvatbaar bedrijf willen beëindigen kunnen een beroep doen op deze regeling.

Indien de zelfstandige aan bepaalde voorwaarden voldoet, kan hij of zij tijdelijk in aanmerking komen voor een periodieke uitkering (voor aanvulling van het gezinsinkomen tot het sociaal minimum) of bedrijfskapitaal. De belangrijkste voorwaarden zijn dat het zelfstandig bedrijf of beroep na ondersteuning in beginsel weer levensvatbaar is, dat wordt voldaan aan het urencriterium uit de Wet op de Inkomstenbelasting en dat hulp via een bank of een borgstellingsfonds niet meer mogelijk is. Verder staat vermogen dat verbonden is aan het zelfstandig beroep of aan de door de zelfstandige zelf bewoonde eigen woning een Bbz-uitkering in principe niet in de weg, maar de hoogte ervan is wel bepalend voor de vraag of bijstand wel of niet in de vorm van een lening wordt verstrekt. Wel dient men al het vermogen waarover men redelijkerwijs kan beschikken aan te wenden voor de instandhouding van het zelfstandige bedrijf of beroep.

Doelgroep en bekendheid met het Bbz

In het panel is gevraagd welke groep behoefte heeft gehad aan inkomensondersteuning en welk deel daarvan bekend was met het Bbz. Genoemde percentages hebben betrekking op een selecte groep zzp'ers. Het betreft in sommige gevallen dusdanig kleine aantallen dat de uitkomsten slechts indicatief mogen worden geïnterpreteerd.

Om te beginnen is gevraagd welk deel van de zzp'ers onvoldoende financiële middelen (inclusief eventuele reserves) had om te voorzien in zijn levensonderhoud en welk deel overwogen heeft om inkomensondersteuning te zoeken. Verder is aan de respondenten gevraagd of zij bekend waren met inkomensondersteuning door gemeenten, het Bbz¹.

Daaropvolgend is aan die respondenten die hier niet van op de hoogte waren, uitgelegd wat het Bbz inhoudt en gevraagd of men met deze voorkennis wel had overwogen om een aanvraag in te dienen. Een schematische weergave van deze vragen is te vinden in Figuur 12.

14% van de zzp'ers had naar eigen zeggen moeite om rond te komen...

¹ Hierbij dient in acht te worden genomen dat niet elke zzp'er die aangeeft moeite te hebben om rond te komen ook in aanmerking komt voor het Bbz. Bij deze regeling wordt namelijk uitgegaan van het sociale minimum.

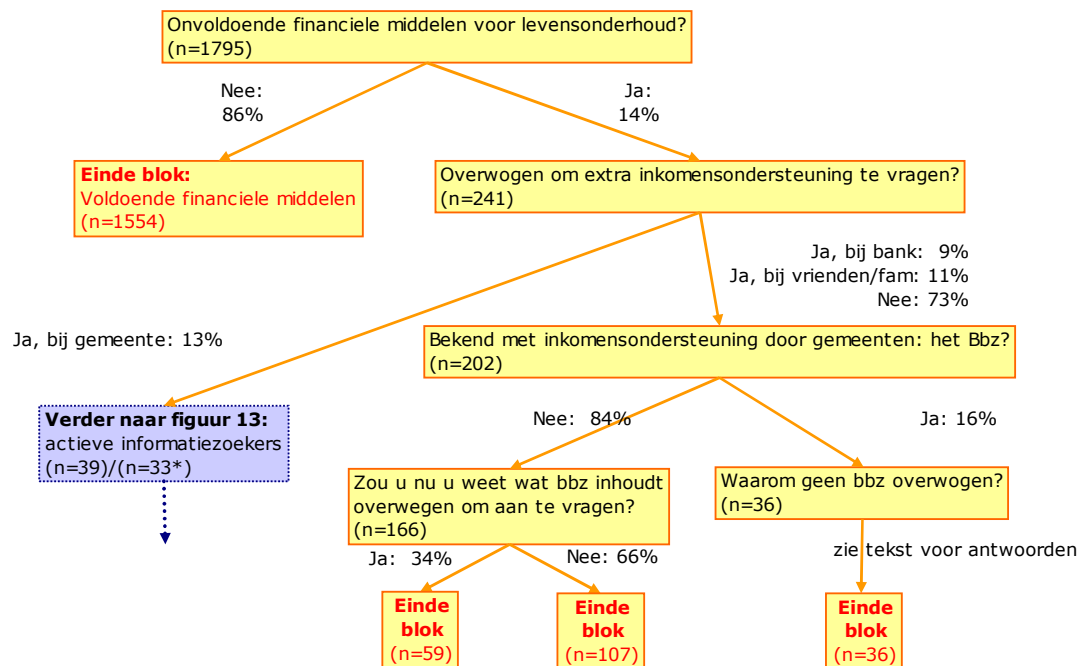
In Figuur 12 valt op dat:

- 14% van de zzp'ers het afgelopen halfjaar naar eigen zeggen niet in staat was om te voorzien in hun levensonderhoud. Hiervan valt 41% in de categorie met omzetten tot 25.000 euro. Ook zzp'ers met omzetten van 25.000 tot 50.000 euro geven aan moeite te hebben om de eindjes aan elkaar te knopen (29% van het totaal).
- ongeveer een kwart van de zzp'ers met onvoldoende financiële middelen heeft overwogen om enige vorm van extra inkomensondersteuning te vragen.
- zo'n 16% van degenen die inkomensondersteuning hebben overwogen, bekend is met inkomensondersteuning door gemeenten.
- een derde van deze zzp'ers die aangaven onvoldoende financiële middelen te hebben maar onbekend waren met Bbz, overwogen zou hebben Bbz aan te vragen als zij daarvan geweten hadden. Daarbij is aan de respondenten gemeld dat de aanvulling tot bijstandsniveau is, waarbij de grens van circa 900 euro netto per maand voor alleenstaanden en circa 1.300 euro netto per maand voor gezinnen wordt gehanteerd.
- zzp'ers die bekend zijn met het Bbz als belangrijkste reden om geen Bbz te overwegen (circa 35 respondenten), opgeven dat men (denkt) niet aan de eisen te voldoen (55%; 20 respondenten). Ook vindt een aanzienlijk deel dat het niet nodig is, vanwege andere oplossingen (44%; 15 respondenten). Eén op de vijf wil zijn of haar hand niet op houden. Overige redenen worden niet of amper genoemd.

...daarvan heeft ongeveer een kwart overwogen om enige vorm van inkomensondersteuning te vragen

...waarvan weer 16% bekend is met het Bbz.

Figuur 12 Doelgroep en bekendheid met het Bbz (in gewogen percentages en ongewogen aantallen)

* Betreft gewogen n (vanwege de kleine aantallen zullen vanaf hier alleen de gewogen aantallen weergegeven worden).

Bron: EIM, zzp-panel 2010.

Actieve informatiezoekers Bbz

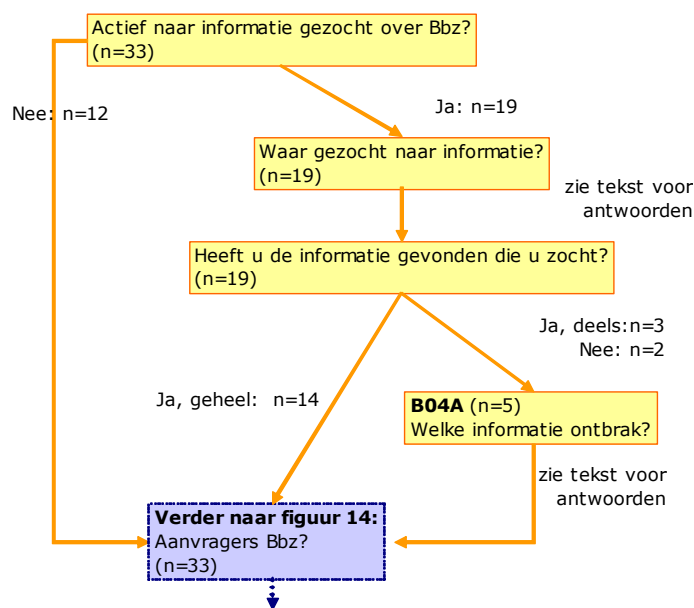
Het gros van de zzp'ers haalt informatie over inkomensondersteuning bij de gemeente zelf.

Een deel van de zzp'ers heeft actief informatie ingewonnen over de inkomensondersteuning (Bbz) bij gemeenten. In het panel is gevraagd waar deze groep naar informatie heeft gezocht en of men de gezochte informatie ook daadwerkelijk heeft gevonden. Ten slotte is gevraagd welke informatie ontbrak. Dit staat schematisch weergegeven in Figuur 13, waarbij de gewogen aantallen zijn vermeld in verband met de kleine omvang van de groep. De volgende uitkomsten vallen op:

- Van de zzp'ers die inkomensondersteuning via het Bbz hebben overwogen (33 respondenten), hebben 19 actief gezocht naar informatie.
- Het gros van deze zzp'ers haalt zijn of haar informatie bij de gemeente zelf (16 respondenten). In mindere mate wordt ook bij SZW (4 respondenten) of bij het UWV/Werkplein (3 respondenten) naar informatie gezocht. (Zzp-)netwerken, brancheorganisaties/vakbonden en de Kamer van Koophandel worden amper genoemd.
- De gewenste informatie wordt in de meeste gevallen ook gevonden (door 14 van de 19 zzp'ers). Als er informatie ontbreekt (bij 5 respondenten) gaat het veelal over de procedure (3 respondenten). Daarnaast melden respondenten dat beloofde informatie niet wordt ontvangen of verkeerd is.

In de meeste gevallen voldeed de verstrekte informatie aan de wensen.

Figuur 13 Actieve informatiezoekers Bbz

Bron: EIM, zzp-panel 2010.

Aanvraagprocedure van Bbz

Het laatste gedeelte van het vragenblok over inkomensondersteuning heeft betrekking op de aanvraagprocedure van het Bbz. Als eerste is gevraagd of men Bbz heeft aangevraagd. Zo ja: voor welk deel is de aanvraag afgewezen (en om welke redenen), en zo nee: om welke redenen heeft men geen aanvraag gedaan. Aan de respondenten die een aanvraagprocedure zijn gestart is gevraagd hoe lang de procedure van begin tot eind in beslag nam en ook of er een voorschot is gevraagd of eventueel verleend. Ten slotte is gevraagd of de verstrekte informatie voldoende duidelijk was en indien dat niet het geval was, welke informatie dan ontbrak. Enkele opvallende uitkomsten zijn:

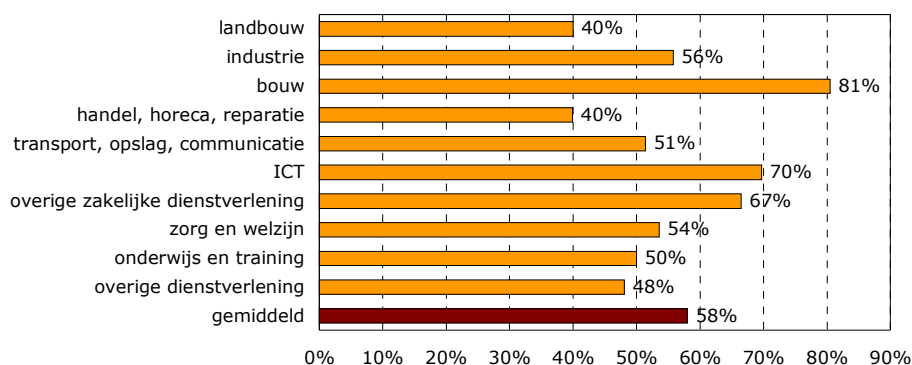
8 respondenten hebben het afgelopen half jaar daadwerkelijk een Bbz aanvraag ingediend.

- Niet alle respondenten die overwogen hebben om Bbz aan te vragen via de gemeente hebben ook daadwerkelijk een aanvraag ingediend. In slechts 8 gevallen is sprake geweest van een aanvraag. Bij 5 zzp'ers is de aanvraag toegewezen en 3 hebben een afwijzing gehad. 4 zzp'ers kunnen of willen niet aangeven of zij een aanvraag hebben ingediend.
- Van de 3 gemelde afwijzingen geeft men in 2 situaties aan dat afwijzing heeft plaatsgevonden omdat men het huis nog kon verkopen. Dit is opmerkelijk omdat vermogen verbonden aan het bedrijf en/of de eigen woning in principe buiten beschouwing moet worden gelaten bij de beoordeling of men voor Bbz in aanmerking komt. Eén keer was sprake van een te hoog (partner)inkomen.
- 21 respondenten hebben geen aanvraag ingediend. De redenen voor het afhaken zijn uiteenlopend. Vaak was de aanvraag niet (meer) nodig (4 respondenten). Daarnaast spelen trots en privacy ook een rol (beide 3 keer). Andere veelgenoemde redenen zijn de onbekendheid met de regeling, of dat men toch liever kiest voor andere oplossingen (een 8% rentedragende lening, 'huis opeten', reguliere uitkering etc.).
- Aan 12 respondenten is gevraagd hoe lang de volledige procedure in beslag heeft genomen (8 die een aanvraag hebben ingediend en 4 die het niet konden of wilden aangeven). In de meeste gevallen neemt de volledige procedure 3 tot 6 maanden in beslag (5 van de 12 respondenten). Maar 4 van de 12 respondenten geven ook aan dat de procedure in minder dan 8 weken kan verlopen. 3 respondenten kunnen of willen niet aangeven hoe lang de totale procedure in beslag heeft genomen.
- In totaal geven 5 van de 1.795 zzp'ers aan dat zij het afgelopen jaar gebruik hebben gemaakt van het Bbz. Dat komt neer op 0,3%.
- Voor 15 respondenten was de verstrekte informatie door de gemeente voldoende duidelijk, maar daartegenover staat dat 10 respondenten aangeven dat dit onvoldoende duidelijk was. Acht respondenten geven hierover geen duidelijk oordeel of willen dit niet zeggen.
- Als de informatie onduidelijk was, had dit meestal betrekking op de aanvraagprocedure (4 van de 10) of de handelswijze van en begeleiding door de gemeente (3 van de 10). Ook over de hoogte van de eventuele uitkering is men vaak niet duidelijk naar de aanvragers (2 van de 10).

6 Samenwerking

Naast grote voordelen van het eenpersoonsbedrijf, zoals flexibiliteit en laagdrempeligheid, kampen zzp'ers ook met enige nadelen van de kleinschaligheid. Zo staat men er vaak ook alleen voor als zzp'er en is er niet of nauwelijks de mogelijkheid tot interactie met andere professionals. Kennisuitwisseling en informatieoverdracht kunnen wel in relatie met de opdrachtgever tot stand komen, maar vaak wordt op dat punt juist input vanuit de zzp'ers verwacht. Ook andere schaalvoordelen zoals het meedingen naar grotere opdrachten spelen een rol. Dit zijn allemaal redenen voor zzp'ers om op enkele of meerdere vlakken samen te werken.

Figuur 14 Samenwerking van zzp'ers in de verschillende sectoren

Bron: EIM, zzp-panel 2010.

Minimaal 40% van de zzp'ers werkt wel eens samen met andere zzp'ers. Dit is voornamelijk het geval in de bouw en in de zakelijke dienstverlening.

De meeste samenwerking ontstaat vanwege uitwisseling van capaciteit.

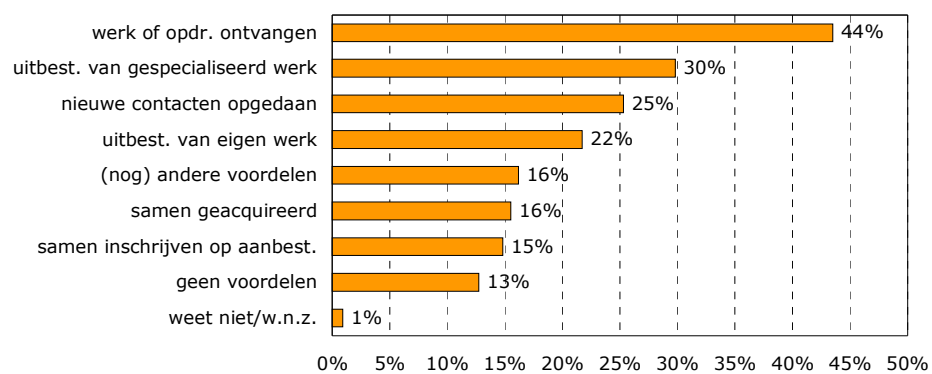
In Figuur 14 is de mate waarin zzp'ers samenwerken met andere zzp'ers geïllustreerd. Hierbij valt op dat:

- over het algemeen veel wordt samengewerkt door zzp'ers onderling. Minimaal 40% van de zzp'ers zegt wel eens met andere zzp'ers samen te werken.
- voornamelijk in de bouw, ICT en overige zakelijke dienstverlening relatief vaker wordt samengewerkt. Dit zijn dan ook de sectoren die gekenmerkt zijn door specialisaties en wat grotere klussen.

De voordelen van samenwerking zijn opgesomd in Figuur 15:

- De meeste samenwerkingsvormen komen tot stand vanwege uitwisseling van capaciteit. De meeste zzp'ers geven aan dat de balans doorslaat naar het ontvangen van een verworven klus of opdracht van een collega. Ook het uitbesteden van gespecialiseerd werk leidt relatief vaak tot samenwerking.
- Acquisitie, aanbesteding en netwerkvorming zijn iets minder vaak genoemd als voordelen van samenwerking. Een reden hiervoor kan zijn dat concurrentiegevoeligheid een rol speelt. Men blijft immers vissen in dezelfde vijver.

Figuur 15 Voordelen van samenwerking

Bron: EIM, zzp-panel 2010.

BIJLAGE II Vragenlijst en routing

Vraagnummer/ variabele	Omschrijving	Routing
BLOK A		
ZA01	Heeft u op dit moment een eigen onderneming, of voert u zelfstandig ondernemende activiteiten uit	Allen
ZA02	Voert u uw activiteiten in uw onderneming uit in de vorm van een BV of eenmanszaak?	Allen
ZA07	Hoeveel uur per week besteedt u gemiddeld in uw bedrijf?	Allen
ZA03	Heeft u personeel in dienst?	Allen
ZA04	Voert u uw onderneming alleen, met een meewerkend gezinslid, of met een medeondernemer?	Allen
ZA05	Voert het meewerkende gezinslid naast eventuele ondersteunende activiteiten ook inhoudelijk vakmatig dezelfde activiteiten uit als uzelf?	Indien meewerkend gezinslid (ZA04 = 2)
ZA06	Maken deze activiteiten een substantieel deel uit van de omzet?	Indien inh./vakm. Dezelfde activiteiten (ZA05 = 1)
BLOK B		
ZB01	In welk jaar bent u als zzp'er begonnen?	Allen
ZB02	Verkoopt u vooral goederen of biedt u vooral uw arbeid of diensten aan?	Allen
ZB03	Factureert u het vaakst per uur of hanteert u het vaakst vooraf afgesproken prijzen?	Indien arbeid als voornaamste product (ZB02 = 2)
ZB04	Welke typering past het beste bij uw werkzaamheden in uw onderneming?	Indien arbeid als voornaamste product (ZB02 = 2)
ZB05	Wat is uw leeftijd?	Allen
ZB06	Geslacht	Allen
ZB07	Wat is uw hoogst voltooide schoolopleiding?	Allen
ZB08	Tot welke sector behoort uw bedrijf?	Allen
ZB08A	Dienstverlening van...	Indien sector dienstverlening (ZB08=6)
ZB09	Wat was uw arbeidsmarktsituatie voorafgaand aan uw start als zzp'er?	Allen
BLOK C (begin)		
ZC01	Hoe hoog was de omzet van uw onderneming in 2009 ongeveer? Is dat...	Allen
ZC02A	Heeft u naast het inkomen uit uw onderneming nog een andere inkomstenbron? meerdere antwoorden mogelijk	Allen
ZC02B	En welk aandeel van uw inkomen is afkomstig uit uw onderneming?	Indien andere inkomstenbronnen (ZC02 ≠ 1)
ZC03	Als het inkomen uit uw onderneming geheel of grotendeels zou wegval- len, heeft u dan nog voldoende inkomsten over om te kunnen voorzien in uw levensbehoeften?	Allen
ZC03A	Hoeveel maanden kunt u nog voorzien in uw levensonderhoud als het inkomen uit uw onderneming geheel of grotendeels zou wegvallen?	Indien financiële buffers of andere bronnen (ZC03 = 3 of 4)

Vraagnummer/ variabele	Omschrijving	Routing
VARIABEL BLOK: Inkomensondersteuning		
B01	Heeft u in het afgelopen halfjaar te maken gehad met een situatie waarin u onvoldoende gezinsinkomen had om in uw levensonderhoud te voorzien?	Allen
B01A	Heeft u overwogen om extra inkomensondersteuning te vragen? (antwoorden: 1 ja, gemeente; 2 ja, bank; 3 ja, vrienden/familie; 4 nee)	Indien onvoldoende middelen voor levensonderhoud (B01 = 1)
B02	Bent u bekend met de mogelijkheden voor inkomensondersteuning door gemeenten (BBZ)?	"
B02A	Zou u, nu u weet wat Bbz is, overwogen om Bbz aan te vragen?	Indien onbekend met Bbz (B02 = 2)
B02B	Waarom heeft u deze mogelijkheid niet overwogen?	Indien bekend met Bbz (B02 = 1)
B03	Heeft u actief informatie gezocht over inkomensondersteuning door gemeenten (BBZ)?	Indien overwogen bij gemeente ondersteuning aan te vragen (B01A = 3)
B03A	Waar heeft u gezocht naar informatie?	"
B04	Heeft u gevonden wat u zocht?	"
B04A	Welke informatie ontbrak?	Indien informatie ontbrak (B04 = 2 of 3)
B05	Heeft u BBZ aangevraagd?	Indien overwogen bij gemeente ondersteuning aan te vragen (B01A = 3)
B05A	Waarom heeft u geen BBZ aangevraagd?	Indien geen Bbz aangevraagd (B05 = 3)
B05B	Waarom is uw BBZ aanvraag afgewezen?	Indien Bbz afgewezen (B05 = 2)
B07	Hoelang heeft de gehele aanvraagprocedure (van aanvraag tot toekenning) geduurd?	Indien aanvraagprocedure (B05 = 1 of 2 of weet niet/w.n.z.)
B08	Heeft u, in afwachting van de definitieve beslissing op uw BBZ-aanvraag, een voorschot voor kosten levensonderhoud bij de gemeente aangevraagd en ontvangen?	"
B06	Was de informatieverstrekking door de gemeente voldoende duidelijk?	Indien overwogen bij gemeente ondersteuning aan te vragen (B01A = 3)
B06A	Was de informatieverstrekking door de gemeente voldoende duidelijk?	Indien overwogen bij gemeente ondersteuning aan te vragen (B01A = 3)
BLOK C (verder)		
ZC04A	"Als ik weer voor de keuze stond om als zelfstandig ondernemer te beginnen, zou ik weer kiezen voor het ondernemerschap."	Allen
ZC04B	Komt dat vanwege de huidige economische situatie, of vindt u dat al gedurende een langere tijd?	Indien (helemaal) oneens (ZC04A= 4 of 5)

Vraagnummer/ variabele	Omschrijving	Routing
ZC04C	"Op termijn zou ik graag personeel willen aannemen."	Allen
ZC04D	"Ik wil binnen nu en 5 jaar mijn onderneming beëindigen."	Allen
ZC04E	Komt dat vanwege de huidige economische situatie, of vindt u dat al gedurende een langere tijd?	Indien (helemaal) oneens (ZC04D= 4 of 5)
ZC05	Hoeveel dagen heeft u het afgelopen jaar besteed aan opleiding, cursus of scholing?	Allen
ZC06	Draagt u verzekeringspremies af voor één van de volgende risico's?	Allen
ZC07	Reserveert u een bepaald bedrag per jaar voor uw oudedagvoorziening?	Allen
ZC08	Kunt u zelf beslissen hoe u uw werk uitvoert?	Allen
ZC09	Bent u de afgelopen 12 maanden tijdens het werk betrokken geweest bij een ongeval of voorval, waardoor u lichamelijk letsel of geestelijke schade heeft opgelopen?	Allen
ZC10	In hoeverre bent u tevreden met uw arbeidsomstandigheden?	Allen
BLOK D		
ZD01	Werkt u samen met andere zzp'ers?	Allen
ZD01a	Heeft u in 2009 voordeel gehad van de samenwerking met andere zzp'ers? En zo ja: welk voordeel?	Indien samenwerking met zzp'ers (ZD01 = 1)
AFSLUITING		
Afsluit1	Mogen wij u – bijvoorbeeld over een half jaar- nog eens bellen om te vernemen hoe het met uw bedrijf verder is gegaan en wat uw ervaringen als zelfstandige zijn?	Allen
Afsluit2	Dan valt u helaas niet binnen onze doelgroep. Maar wij zijn toch geïnteresseerd in uw huidige situatie. Mogen wij u hierover nog een aantal korte vragen stellen?	Screenouts
ZE01	Kunt u aangeven waarom u op dit moment geen ondernemende activiteiten uitvoert?	Screenouts
ZE02	Wat doet u op dit moment?	Screenouts
ZE03	Mogen wij u in de toekomst nog eens benaderen om onderzoek te doen naar uw situatie op dat moment?	Screenouts
ZE04	Wat is dan het telefoonnummer waarop u het beste bereikbaar bent?	Screenouts

De resultaten van het Programma MKB en Ondernemerschap worden in twee reeksen gepubliceerd, te weten: Research Reports en Publieksrapportages. De meest recente rapporten staan (downloadable) op: www.ondernemerschap.nl.

Recente Publieksrapportages

A201006	23-6-2010	Internationale benchmark ondernemerschap 2010
A201005	31-5-2010	Bedrijfsbeëindigingen in het kleinbedrijf
A201004	april 2010	Octrooien in Nederland
A201003	12-4-2010	Ondernemen voor anderen!
A201002	15-2-2010	Een kwestie van ondernemen
A201001	11-1-2010	Innovatief ondernemerschap in detailhandel, horeca en ambacht
A200918	1-12-2009	Slim en gezond afslanken
A200917	2-11-2009	Ondernemen in de Sectoren
A200916	30-10-2009	Springen over de Grens
A200915	17-8-2009	Criminaliteitspreventie door kleine bedrijven
A200914	16-6-2009	Global Entrepreneurship Monitor 2008 The Netherlands
A200913	15-5-2009	Internationale benchmark ondernemerschap 2009
A200912	20-5-2009	Kleinschalig Ondernemen 2009
A200911	3-4-2009	Kopstaartbedrijven
A200910	1-4-2009	Ondernemerschap in de wijk
A200909	27-3-2009	Van werknemer tot ondernemer
A200908	half juni 2009	Review: Internationalisering van het Nederlandse MKB
A200907	24-3-2009	Monitor Inkomens Ondernemers
A200906	19-3-2009	Bedrijvendynamiek en werkgelegenheid
A200905	17-3-2009	Afhankelijkheid in de metaalsector
A200904	12-3-2009	Beter inzicht in multicultureel ondernemerschap
A200903	5-2-2009	Ten years entrepreneurship policy: a global overview
A200902	13-1-2009	Toekomst concurrentiepositie MKB
A200901	13-1-2009	MKB in regionaal perspectief
A200815	19-12-2008	Succes met samenwerking
A200814	16-12-2008	Tijdelijke samenwerkingsverbanden in het Nederlandse MKB
A200813	8-12-2008	Sociaal ondernemerschap
A200812	8-12-2008	Ondernemen in de Sectoren
A200811	28-10-2008	Ondernemerschap in de zorg
A200810	23-9-2008	In- en uitstroom in de detailhandel
A200809	8-9-2008	Internationale benchmark ondernemerschap
A200808	3-9-2008	Nalevingskosten van wetgeving voor startende bedrijven
A200807	september 2008	Stimulering van ondernemerschap in middelgrote gemeenten
A200806	18-9-2008	HRM-beleid in het MKB
A200805	8-7-2008	

A200804	14-7-2008	Kleinschalig Ondernemen 2008
A200803	26-6-2008	Ondernemerschap in de regio
A200802	27-3-2008	Herstructurering van winkelgebieden
A200801	25-2-2008	Bedrijvendynamiek en werkgelegenheid
A200714	21-12-2007	Technologiebedrijven in het MKB
A200713	19-12-2007	MKB in regionaal perspectief
A200712	15-11-2007	Voor het gewin of voor het gezin?
A200711	7-11-2007	Van onbemind tot onmisbaar
A200710	25-10-2007	Ondernemen in de Sectoren
A200709	13-9-2007	Ondernemerschap in het primair en voortgezet onderwijs
A200708	21-6-2007	Kleinschalig Ondernemen 2007
A200707	21-6-2007	Global Entrepreneurship Monitor 2006 Nederland
A200706	13-6-2007	Een eigen bedrijf: loon naar werken?
A200705	10-5-2007	Internationale benchmark ondernemerschap
A200704	5-4-2007	Dat loont!
A200703	5-3-2007	Bedrijvendynamiek en werkgelegenheid
A200702	1-3-2007	Flexibele arbeid in het MKB
A200701	8-1-2007	Entrepreneurship in the Netherlands; High growth enterprises; Running fast but still keeping control
A200613	8-1-2007	Geef richting, geen regels!
A200612	januari 2007	Bedrijfsgroei in Nederland
A200611	22-9-2006	Ondernemen in de Sectoren
A200610	18-9-2006	Met ervaring aan de start
A200609	20-7-2006	Global Entrepreneurship Monitor 2005 Nederland
A200608	18-9-2006	Pensioen voor ondernemers
A200607	24-7-2006	MKB regionaal bekeken
A200606	19-7-2006	MKB in regionaal perspectief 2006
A200605	29-6-2006	De externe adviseur bij bedrijfsoverdrachten in het MKB
A200604	19-6-2006	Kleinschalig Ondernemen 2006
A200603	17-5-2006	Internationale Benchmark 2005
A200602	12-4-2006	Bedrijfsopleidingen geen weggegooid geld
A200601	20-3-2006	Een blik op MKB en Ondernemerschap in 2015
A200516	14-2-2006	Small Business Governance
A200515	16-1-2006	Bedrijvendynamiek en werkgelegenheid; Periode 1987-2005
A200514	9-1-2006	Kritisch kopen in het MKB
A200513	14-12-2005	Financiering van bedrijfsinvesteringen problematisch, of niet?
A200512	31-1-2006	Entrepreneurship in the Netherlands, Business transfer
A200511	8-11-2005	Internationale Benchmark Ondernemerschap 2004
A200510	3-11-2005	Transsectorale innovatie door diffusie van technologie
A200509	6-10-2005	Creatieve bedrijvigheid in Nederland
A200508	20-9-2005	Ondernemen in de Sectoren